

POEZIJA NĖRA TIK POEZIJA

Ši mintis tėra tik į kamuolį suvyto siūlo galas. Viso siūlo ir neišvyniosime – niekam to nelemta padaryti. Susiraizgęs, susimazgęs. Tikras eilėraštis randasi iš labai giliai arba iš labai aukštai („Jei rimtai – iš aukštesniųjų sąmonės lygmenų, iš jų švytinčių vibracijų“, – sako Donaldas Kajokas) ir siekiasi toli, išeidamas iš savo ribų, pasiekdamas būtį arba bendrumą. Taip iš savo pačių nelaisvės jau yra išėję Baranausko, Maironio, Putino, Aiščio, Salomėjos Nėries geriausi eilėraščiai. Matyti, kaip iš kalbos grotų arba žodžių narvo veržiasi dabarties poetų tekstai...

Iš kalbos-teksto nelaisvės eilėraščiai neišvengiamai patenka į laiko madų, prietarų, idealų ir pseudoidealų nelaisvę. Bet šis paradokso (amžinojo kūrybos ir apskritai būties dėsnio) kelias lemtas tik stipriausiems eilėraščiams. Eilėraščių dvasinę energiją kartais išskleidžia, sustiprina muzika. Jei eilėraščiui, švytinčiom keliom eilutėm, nebūtų pasiekama tai, ko jokių kitokių būdu pasiekti neįmanoma, poezija neturėtų prasmės arba paslapties. Nebūtų prasmės apie ją ir kalbėti. Eiliavimas liktų pomėgis, žaidimas be žaidžiančiųjų įsipareigojimų. Daug žmonių dirba (rašo, leidžia knygas; recenzuoja, apmąsto), kad kartais *kažkas* nušvistų, kad *niekas* mumyse ir apie mus staiga įgytų būtent šio eilėraščio, šio posmo formą. Nepaaiškinami dalykai gali būti kažką aiškinantys. Įstabiausiai atvejais poezija yra vienas iš slaptųjų sąmonės ryšio kanalų, ryšio su tuo, kas ji pati nėra, bet nuo ko nėra ir atskiriama. Apie šį ryšį galima kalbėti tik metaforomis. Metafora tad neišvengiama ne tik eilėraštyje, bet ir mąstyme apie jį. Ryšys, ryšio užmezgimas (ir tarp žinomo bei nežinomo) yra pati metaforos esmė. Atrodo, kad eilėraštis yra tik žodžiai. Ilgokai pasitikėjau šia formule, kol pradėjau just tarpų gyvybę ir žodinio apvalkalo nyksmą. Arba kūrinio išėjimą už teksto rėmų-ribų. Reikia pasikliauti poetais: nors jie ir daug ko „nežino“ ir *mens auctoris** nėra lemiama, vis dėlto poezijos esmė tiek, kiek ji apskritai yra prieinama, prieinama tik poetams.

Atrodo, kad šio etiudo mintis, prasidėjusi bendra intencija, parašyta pavadinimu, ima konkretėti, o konkretėdama (galbūt jau nuo pirmosios citatos) artėti į *Donaldą Kajoką*, į jo meditacinę lyriką ir lyrikos meditaciją. Todėl ir antroji citata iš to paties šaltinio – citata apie eilėraščio ir žodžio santykį: „Tai verčia daryti prielaidą, kad net poezijoje, kur viešpatauja būtent žodis, vis dėlto ne jis yra pats svarbiausias“. Norėčiau poeto mintį sukonkretinti – tik po to, kai žodis, žodžiai atsiranda, susiklosto, jie nebėra patys svarbiausi; jie yra sutelktinė kažko sargyba, sargyba to, kas yra ne tik juose pačiuose, bet ir už jų, tarp jų, virš jų. Nė vieno žodžio negalima pajudinti, bet nė nuo vieno tas „kažkas“ nepriklauso. Priklauso ir skaitančiam, perskaitymui. Susitikimui ten, kur prasisiekia kūrinys, vedantis, kviečiantis ir skaitantįjį. Kūrinys veda į tai, kas nebėra jis pats. Ir taip – perkeltine prasme – pasirodo *kelias*, esminis žmogaus pasaulio simbolis.

Pavadindamas rinktinę *Meditacijomis* (1997), Kajokas gana tiesiogiai (ir šiek tiek rizikingai) susiejo poeziją ir meditaciją. Meditacija yra dvasinė praktika, galėjimas atsiskirti nuo reikšmeniško gyvenimo, pasinerti į mintį-apmąstymą. Meditacija yra dvasinio gyvenimo forma; galbūt dvasios savigynos būdas. Panašiai kaip žodinė forma eilėraštyje saugo tai, kas nėra tik žodžiai arba tik eilėraštis, taip ir meditacija nėra savitikslių: ji augina žmoguje įgimtą dvasios pradus ir juos saugo.

Meditacijos lietuviškų atitikmenų bus ieškojęs Jurgis Baltrušaitis – arčiausiai, matyt, tikriausiai būtų muzikinės prasmės žodžiai – lietuviškų eilėraščių pavadinimų sandai: sutartinė, melodija, giesmė. Ypač – sutartinė: žmogaus santarvės su savimi, pasaulio giliosios darnos jautimas. Kad ir kas vyktų paviršiuje, kokiais klystkeliais nueitų žmonės, būties sutartinė nenustoja veikti:

---

* *Mens auctoris* (lot.) – autoriaus mintis, intencija, kūrinio sumanymas. (Red.)

*Mus valdo gyvio sutartinė,
Todėl žmogaus širdis gąjį
Ir randa laisvę vandenyne,
Kai lašas grįžta vėl į jį..*

„Amžių sutartinė“

Kodėl, jau pradėjusi kalbėti apie Kajoką, grįžau atgal – prie Baltrušaičio? Sunku būtų paaiškinti – Baltrušaitis yra įrašytas mano sąmonėje kaip pastovus atramos taškas. Bet ir todėl, kad aiškinantis meditacines poezijos aspiracijas nesiremtume tik Rytų tradicija, jaustume ir savas atramas. Gal būt – didįjį būties bendrumą, tik sąlygiškai teskirstomą į Rytų ir Vakarų puses. Laozi išmintis: „Neišėik pro duris ir pažinsi pasaulį. Nedirsčiok pro langą ir išvysi kelius. Juo toliau nukaksi, juo mažiau žinosi.

Tad išmintingas žmogus neina ir žino; nežiūri ir permato; neveikia ir nuveikia“.

Nuostaba, kad Baltrušaitis „Amžių sutartinės“ pabaigoje iš tikrųjų teigia tą patį: „Būties aušra už tavo durų, / Už tavo vartų – visata...“ Svarbiausia jungianti mintis: ko ieškai toli, yra čia pat. Kelias, kuris veda, yra tas pats, kuris ir parveda. Arba tiesiog yra.

Išmintis stabdo. Intensyvina vidinį kelią. Kultūros pažinimas, mentalinė patirtis tarsi savaime įsimąstantį gal prives ir prie Rytų, prie Laozi, prie Basio ar kitų vardų bei šaltinių. Bet gali ir niekur nevesti – ir lietuvių kultūros patirtis, daiktai, gamta, *tikri žmonių gyvenimai* liudys tą patį. Tik tą patį nėra lengva pasiekti vien savo jėgomis, net ir nuolatine meditacija – įsimąstymu. Dar reikia grįžti prie netikėtai parašyto gyvenimo apibūdinimo – *tikras*. Tai tas pats, ką žymime graikų kalbos žodžiu *authentikōs**. Tikras gyvenimas yra gyvenimas pagal prigimtį, pagal pirminį šaltinį. Gyvenimas, įsiklausantis į prigimtį, į jos balsą. Neišvengiamas paradoksas: norint tą balsą išgirsti, reikia turėti tam tikrą patirtį girdėti. Patirtis randasi iš to, ką galime patirti, kas duota. Tikrumo siekiančiam ar besiilginčiam ne kartą tenka grįžti. Tikrumas siejasi su pradžios, pirmapradiškumo jausmu; su nuojauta, kad net nuėjus į šalį vis galima grįžti. Tikrumas kyla iš sąmoninio žinojimo, kad kelias yra.

Kajokas liudija ir šį grįžimo judesį – grįžimą iš „lietuviškos bohemos“, iš naktų, praradusių skaidrą, žaismą. Gyvenimą stiprina ir suvokimas (kartais staigus), kad tai, kas vyksta, kam pasiduodama, nėra tikra.

Kodėl mąstydami apie poeziją liečiame gyvenimą, jo tikrumą ir netikrumą? Ar negrįžtame prie senos minties, kad kūrinys yra priklausomas nuo autoriaus, gimęs iš jo, net jei autorius dar prieš parašydamas tekstą jau yra miręs*? Kad ir kaip teoriškai komplikuoatume autoriaus ir teksto, autoriaus ir kūrinio santykius, kad ir kaip subtiliai atsižvelgtume į tai, kad tekstas priklauso nuo kitų tekstų, nepaneigiama liks kūrėjo valia – autorystė.

„Gaudyti kuo grynesnę poetinę vibraciją“ – taip „Autoriaus žodyje“ (*Meditacijos*) Kajokas apibrėžia svarbiausią principą. Ar galima sakyti – poetinį principą? Taip, nes ir mintis išauga iš galvojimo, kad pasaulyje veikia vibruojanti dvasinė energija, kad žmogus, nuolat tobulinantis save kaip instrumentą, yra jos pasiekiamas, užgaunamas. Kaip styga, kuri paliesta ima virpėti. Baltrušaitis, Šatrijos Ragana turėjo šį jausmą. Ir Salomėja Nėris. Turbūt – kiekvienas tikras poetas. Kajokas eilėrašciais, ypač meditacinėmis miniatiūromis, tikina: „jei nuslopinsi šeimininko išdidumą ir visas atsiduosi takui, jįsai

* *Authentikōs* – graikiškai reiškia „tikras“. (Red.)

* Turimas omeny literatūros teorijos terminas „autoriaus mirtis“ susijęs su prancūzų filosofu, literatūros teoretiku Roland'o Barthes'o (Rolano Barto) tokio paties pavadinimo straipsniu („Autoriaus mirtis“, 1968). Jame Barthes'as kritikuoja tradicinę teksto autoriaus, kaip vienintelio teksto kūrėjo ir jo aiškintojo, sampratą. Autoriaus mirtis susijusi su nauju požiūriu į tekstą kaip daugybės balsų ir kodų sampyną. Taip suprantamas tekstas negali būti susietas su vienu prasmės šaltiniu (autoriumi). – Red.

vingiuos jau pagal tavo valią“ („Takas“). Valią, kuri yra nuslopinta kaip „šeimininko“ valia. Ir išgryninta kaip laukianti, pasitinkanti, „gaudanti“. Tuščia, o perpildyta. Tarpas, arba paslaptis, kuri yra kelias tarp žodžių – „vienas pasako dar per mažai, kitas jau per daug...“ („Vyno pilstytoja“). Tarpas, tarpiškumas yra meditacijos ir meditacinės lyrikos savybė. Prieš tekstą ar teksto prieigose tarpas yra erdvė, kurioje pagaunamas dvasinis virpesys; tekste tarpai moduliuoja intonaciją. Kūrinys užpildo tarpą tarp teksto ir skaitytojo. Eilėraštis „Poezija o gal tai jau ne ji“ tvirtina šio etiudo pavadinimą:

*tu ateini iš ten į kur visi
nueisime ir palieti mūs gelmę
taip švelniai švelniai
taip be galo švelniai
kad net suabejojam ar esi*

Ir komplikuoja jo prasmę, teigiančią, kad gera poezija yra daugiau negu poezija. Veikdama, liesdama „mūs gelmę“, poezija išnyksta kaip poezija – „o gal tai jau ne ji“. Ar tai ne tas pats šeimininko išdidumo atsisakymas – atsidavimas kito laukiančiai ir mylinčiai valiai? Taip, suprantame, kad santykio švelnumas, artimas ir Justino Marcinkevičiaus „gyvenimo švelniam prisiglaudimui“, neapima viso gyvenimo. O kas apima? Lizdas yra išklotas švelniais pūkais... Švelnumas saugo gyvybę. Meditacija prasideda iš sąlyčio, sambalsio, sąspalvio, atitiktens. Atitikmuo yra tiesos balsas: žodis atitinka daiktą, pasaulis – šios akimirkos žvilgsnį. Meditacija taiko, lygina, didina tylėjimo, nepasakymo galimybes. Atveria nuolankumo aukštį. Kajoko ketureilis:

*mano sapno sode tyliai lyja
asiliukas slyva pirosmanis
vaiko žvilgsnis ir lauko lelijos
štai ir visas gyvenimo menas*

Mažas tekstas yra suspaustas, žodžiai stipriai suglausti vienas su kitu (per visą eilėrašį – skiemenimis su balsingaisiais l, m, n: ma, no, ma, nis, nis, ni, me, nas, liai, ly, liu, sly, lau, le, li...). Atsisakoma rašybos (didžiųjų raidžių) ir skyrybos taisyklių – glaudinami tarpai. Kuo stipriau suręstas tekstas, tuo stipriau pulsuoja už teksto išeinanti kūrinio dvasia.

Klausimas, kas yra menas, negali iš meno išnykti. Kiekvienas eilėraštis, kiekvienas paveikslas yra ir atsakymas. Atsakymas į klausimą, kuris visada yra užduotas. Kajoko atsakymas iš šio eilėraščio: „štai ir visas gyvenimo menas“. Kur veda šis atsakymas, kokie pėdsakai padeda šį kelią sekti? Garsiniai pėdsakai, jungiantys meną, pirosmanį, mano, sapną, gyvenimą. Su kiekvienu iš šių žodžių menas turi savitą santykį. Menas yra ir sapnas, ir gyvenimas, ir mano. Pirosmanis, gruzinų dailininkas, primityvistas, ardęs ribą tarp sapno ir realybės. Menas yra tos pačios kilties, tos pačios šaknies kaip ir *mintis, išmintis, atminti, manyti, minėti, minti, mąstyti*... Menas jungia mintį, išmintį, atmintį. Kalba yra ne tik žodžiai, ne tik gramatika: kalba yra ir ryšių, prasmių pernešimai (iš esmės metaforiniai), tų pernešimų kryptys, greitis – kartais labai didelis. Štai į *meną* pernešama pastanga mąstyti – manyti, atsiminti, įsiminti, neužmiršti. Poezija yra pati greičiausia prasmių pernešėja.

Grįžtame prie Kajoko eilėraščio: sapno sodas, kur atmintis žaliuoja iš simbolių-archetipų* šaknų, atmintis-patirtis, suimanti Pirosmanį, tolimą vardą, vaiko žvilgsnį, lauko leliją. Meno atramos: sapnas,

---

* Archetipas (gr. *archetypon* < *archē* – pradžia + *typos* – pavyzdys) – provaizdis, prototipas; pirmykščių tikėjimų (daugiausia mitologijos), tautosakos, apeigų, papročių vaizdinys, susidaręs tautos kolektyvinėje sąmonėje ir konkretizuojamas meno kūrinuose, religijoje. (Red.)

arba gilioji vaizduotė, sąsąukos su kitais tekstais-kūriniais, pirmapradis pojūtis (vaiko žvilgsnis) ir gamta. Eilėraščio-miniatiūros principas – atitikmenys: minties ir atminties, savo ir kito patirties, žodžių reikšmių ir garsinės išraiškos, gyvenimo girdėjimo-matymo ir savo paties būsenos. Meno, kaip ir gyvenimo, negalima išrasti. Tik atrasti – suklūstant prieš tai, kas veriasi, rodosi, padedant gimti, įgyti formą, išlikti. Giliausiu lygmeniu kalba kalbančiajame veikia išvien su jo gyvenimu – pernešdama, perkeldama, suartindama veiksmus, judesius, įvykius, patyrimus. Būtent šis išvien daro galimą kalbos meną.

Kajoko eilėraščio „mano sapno sode tyliai lyja“ svarbiausia galia yra atodūsis: „štai ir visas gyvenimo menas“. Sakytume, kad tai yra grįžimas į išeities tašką, į pirminę, neišsakytą viso vienovę. Kartu – išėjimas už teksto. Arba – ne tik tekstas.

Nėra atsitiktina, kad *Meditacijų* knygoje artimiausią kontekstą šiam eilėraščiui suteikia „R. M. Rilke“ – du eilėraščiai atverstuose puslapiuose, tarsi kartu įrėminti.

*kiek daug poetų įstabių gražiai jų lūpomis kuždėjo
anapusių pasiuntiniai apsakę slėpiningą taką
į kitą laiką kai ant kapo vienišai sumirksi žvakė
lyg jos liepsnelę nurašyt ketintų pirštai vėjo*

o štai poezija...

ji tartum nieko nepasakė

tačiau gal pačio Dievo lūpomis gedėjo

Poezija sako ir nesakydama. Arba vengdama sakyti. Sako gedėdama. Sako tylėdama.

Rilke's (Rainerio Marijos Rilkės) kūrybą skaitė Martinas Heideggeris (Martinus Haidegeris) – skaitė atpažindamas joje pasirodančią būtį. „Technikos amžiaus žmogus stovi atsiskirdamas prieš atvirybę. Tai atsiskyrimas ne su kuo... bet prieš ką...“ Ką reiškia daugtaškiai filosofiniame diskurse*? Tylos nuojautą, artėjimą į tylą, tvirtinimą tylos, pulsuojančios vėlyvojoje Rilke's lyrikoje. Europos poetinėje tradicijoje Rilke yra taškas, nuo kurio lyrika vis labiau siekiasi tylos. Tyla tampa lyrikos kalbos būdu. Tai akivaizdu Jurgio Baltrušaičio, Wisławos Szymborskos (Wislawos Šimborskos) lyrikoje.

Ir Kajoko kūryboje tyla, tylumas, tylėjimas yra ontologinis** horizontas, į kurį eilėraštis yra tarsi pasviręs. Sakoma tašku, atsidūstama daugtaškiu. Ir skyrybos ženkluose susitinka kalba ir tyla, kurios yra viena kitoje, viena kitą persmelkia. Ir viena per kitą švyti eilėraščio melodijoje. Melodija yra meditacijos transcendentinis lygmuo – nuo žodžių perėjimas į tai, kas yra ne be žodžių, o virš žodžių – gryna energetinė vibracija:

*Žiema lyg. Bet jau neilgai,
sniegai, jums baltuot –
pralėkusių rogių vėžėj
sublyksi vanduo...*

„Pavasaris“, III

Garsinių atitikmenų principas virsta muzikiniu-melodiniu. Laiko-akimirkos linija, staigus kitos

* Diskursas (pranc. *discours* – kalba, kalbos tipas, tekstas) – bendriausia prasme išplėstas minties apie kurį nors dalyką išreiškimas, tam tikras reikšminis laukas, procesas, pvz., akademinis diskursas – viskas, kas susiję su akademinio gyvenimu. (Red.)

** Ontologinis – susijęs su ontologija, filosofine būties teorija. (Red.)

formos, kito pavidalo pasirodymas, pagautas, sulaikytas atitikmenimis-pasikartojimais, rimais. Eilėraščio ritmas (triskiemenio amfibrachio* linija, „sulaužyta“ frazė) siekia pagauti žiemos virsmo ritmą, lūžius. Rimai (išoriniai ir vidiniai atitikmenys) yra būties atitikmenų kalbinis įprasminimas.

Mes negalime žinoti, kas yra poezija. Naujas eilėraštis yra ir nauja žinia apie poeziją. Bet yra akimirku, kai žinome – štai šios kelios eilutės ir yra poezija. „...kažkas matyt pasimeldė ir už mane / nes mano siela paryčiui nušvito...“ Tvirtinimas – yra šis stebuklingas sielos nušvitimas. Žmogui lemta jį patirti per kitą, iš kito: iš gero linkėjimo, iš galvojimo, iš maldos. Meditacija yra prasminga tiek, kiek ji veda būtent į sielos šviesėjimą, giedrėjimą. Kajoko lyrikai būdinga giedros rimties pajauta. Išmintis yra giedra, ji nerauko kaktos. Giedra rintis yra džiaugsmas būti. Džiaugsmas matyti, jausti, o matymą ir jausmą jungiant – mąstyti. *Contemplatio*** (meditacija yra šaknimis įaugusi į *vita contemplativa***) juk ir reiškia įsižiūrėjimą, įdėmų, nesiblaškantį ir neblaškantį žiūrėjimą. Toks žiūrėjimas yra filosofinis iš esmės: nesvarbu – tylėjimu, straipsniu ar eilėraščiu filosofuojama.

Kontempliuojanti poezija yra ir filosofija. Kajoko „Prasilenkiantys“:

*kaip sninga! tartum užmiršto širdy
dar gebančioj žiemos malda grožėtis
švariom švariom drobulėm pridengti
laukai kiemeliai kelkraščio erškėtis
ir netikėtai supranti ką amžiams pamiršai
nes mirksniui baltą veidą atmuša gražiai
praeinančios mergaitės rausvas skėtis.*

Gamtos kilnus grožis yra ir be žmogaus. Bet yra tik pamatomas. Medituoti ne save, bent jau ne tik save, medituoti tai, kas yra be tavęs, nepriklausomai nuo tavęs ir nebūtinai tau. Žiemos malda, švariom švariom drobulėm pridengti laukai, kiemeliai, kelkraščio erškėtis. Tekstas, kurį matai įsižiūrėdamas, girdi įsiklausydamas. Kūriny, kurį imi suprasti, jau apima ir tave, suprantantįjį. Kontempliatyvus gyvenimas yra vienintelė gyvenimo forma, kuri panaikina subjekto–objekto priešstatą, panardina žiūrintįjį–matantįjį arba mąstantįjį pačiame gyvenime, gyvenimui rodantis tam tikromis santykio formomis – taip pat žodžio kūryba. Kelkraščio erškėtis yra ir skėtis, žiedas prasiskečia. Praeinančios mergaitės rausvas skėtis yra ir erškėtis – rausva, jauna skleidimosi, dengimosi galia. Sąlytis. Sąskambis. Mąstymas yra tik matymas žiūrint, tik matymo akumuliuojama* pastanga pasakyti, imti matyti ir kalba, ne tik akimis. Mąstyti, vadinasi, matyti ir kalba. Ne tik žodžiais, bet ir prožodžiais, taip pat niekad neužpildomais kalbėjimo tarpais ir protarpiais. Prasilenkiantys – vėl grįžtame prie Kajoko eilėraščio – neišvengiamai yra nors akimirksnį susitinkantys: neįmanoma prasilenkti nesusitinkant. Susitikimas kalboje erškėčio ir skėčio, žiedo skleidimosi misterijoje, mergaitės gyvybinėje ir gynybinėje galioje – žiediškoje, erškėtiškoje, rausvoje, prasilenkiančioje su baltu praeinančio veidu. Prasilenkiančioje, bet ir susitinkančioje: „nes mirksniui baltą veidą atmuša gražiai / praeinančios mergaitės rausvas skėtis“. Niekas negali pabėgti nuo gyvenimo, tik gyvenimas pabėga nuo mūsų prabėgdamas. *Vita amtemplativa* yra vienintelė forma, įstengianti akumuliuoti gyvenimą, sukaupti ir išlaikyti gyvenimo energiją. Kūryba yra gyvenimo energijos akumuliacija. Meditacija ir kontempliacija yra poetinės akumuliacijos būdai. Kajokas dabar

* Amfibrachis – literatūrologijoje triskiemenė pėda, kurios vidurinis skiemuo kirčiuotas (toninėje eilėdaroje) arba ilgas (metrinėje eilėdaroje). (Red.)

** *Contemplatio* (lot.) – (įsi)žiūrėjimas. (Red.)

*** *Vita contemplativa* (lot.) – kontempliatyvus, apmąstantis gyvenimas. (Red.)

* Akumuliuoti – kaupti, rinkti. (Red.)

yra lietuvių poetinės kūrybos epicentre** būtent kaip gyvenimo dvasinės energijos teikėjas eilėraštyje. Nuo tos gyvybės telkimo pastangos jis buvo šiek tiek pasitraukęs, dabar yra grįžtantis. Įstabu, kad labiausiai gyvenimo energija telkiasi trumpame eilėraštyje, savitame Kajoko žanre – meditacinėje miniatiūroje: „Nepamenu, kokie metai“, „Lapučio pradžia“, „Koks retas šitoks žemės rytas“, „Nuošalus sodas“, „Perkėla“, „Poezija, o gal tai jau ne ji“, „Virš kopų ramus teka mėnuo“.

Kas yra meditacija? Prie atsakymo artina tik ji pati kaip meditavimas. Kaip prie klausimo, kas yra poezija, – tik pati poezija, jos kūrimas arba atpažinimas. Bendriausia prasme galima būtų teigti, kad meditacija yra erdvės didinimas savy, tvarkant, išmetant, kas nereikalinga, kad darytųsi vietos kitam ir kitiems: žmonėms, gamtai, daiktams. Meditacinis eilėraštis yra išgrynintos vidinės erdvės eilėraštis:

virš kopų

ramus

teka mėnuo

taip

tuščia

many

daug vietos

šiam

vaizdui

„Virš kopų ramus teka mėnuo“

Klystame meditaciją, taip pat Kajoko poetinę meditaciją siedami tik su Rytų patirtimi. Ir lietuvių patirtyje – tai akivaizdžiausiai liudija senosios dainos, senieji audinių bei mezginių raštai – yra gilus meditacinis podirvis, arba ryšių, sąryšių, sąskambių girdėjimas, didžiosios vienybės jautimas, jos pasireiškimų konkrečiais, jutimiškais daiktais matymas. Kajoko eilėraštis „Sėdžiu ant slenksčio ir man nieko nereikia“ yra netikėtai artimas mūsų vis dar neatpažinto Antano Kalanavičiaus lyrikai:

Ir nieko nereikės

tyliems erškėtrožės žiedams

kaip man, išėjusiam

iš žemės atminties

ir sukančiam taku

metalo –

artima keliui, kuriuo ėjo ir Kalanavičius. Jis nekalbėjo apie meditaciją, bet buvo gilioj gamtos ir žmogaus sankirtoj-sangelmėj, poetiniu kalbėjimu akumuliuo savitą, sunykstančią, išnykstančią patirtį, sukaupiamą į kelias eilutes:

Senmedžiai

senberžiai,

drevėta mėnesiena

plėviasparnė

** Epicentras – Žemės paviršiaus vieta, po kuria ar virš kurios vyksta tam tikras reiškinys: Žemės drebėjimas, branduolinis sprogamas ar pan. Bendriausia prasme – įvykių centras. (Red.)

Prasmė pasirodo ne iš daugio, juolab ne iš dauginimo, o iš mažinimo, ribojimo. Kajoko meno formulė, galinti grįžti į gyvą kintančią formą: „vaiko žvilgsnis ir lauko lelijos / štai ir visas gyvenimo menas...“ Jeigu visa, ką poetas pateikia didelėje rinktinėje, galėtų būti atpažinta kaip poezija, poeto kūryba iš esmės jau būtų baigta. Jis galėtų tik varijuoti, kartoti. Ir meditaciją galima medituoti. Sugrįžimas gali būti labai kūrybingas veiksmas.

Vis dėlto Kajoko *Meditacijose* yra tekstų, kurių neatpažįstu kaip poezijos. Galėčiau pridurti: dar neatpažįstu. Galbūt tai būriai, išsiųsti į poetinę žvalgybą. Kelių, galimybių žvalgytojai. Galbūt jie nieko nebepamatys, galbūt kažkas dar prasidės iš naujo. Bet to mes negalime žinoti. Negalime žinoti, kas yra poezija: nėra ribos tarp poezijos meno ir gyvenimo meno – jei pajėgiami jį įmatyti.

1997–2000

***

„... tiesiog ramiai su meile užrašyt...“ Tiek tereikia poetui. Būti, matyti, girdėti, užrašyti. Bet iki šios ribos poetas turi ateiti. Ratas: kad suprastum, reikia būti. Kad iš tiesų būtum, reikia suprasti, kad būni. Kad esi. Ir kad esi laikinai. Tik tiek, kad suspėtum pasakyti. Pasakyti tiek ir taip, kad pasakyta neužgožtų pasakomo-pasisakančio:

*miegapelės šviesa iš raudono
šulinio, miegapelės šviesa iš
raudono šulinio, miegapelės,
iš raudono, aš per daug pasakiau,
nors sakiau tik: rožė.*

Ir eilėraščio pabaiga, kuri yra pačioje pradžioje pavadinime „ruduo“. Eilėraštis, kuriuo ir iš kurio galima bandyti suprasti, kur dabar yra Kajokas, išleidęs eilėraščių knygą *Mirti reikia rudenį* (2000). Iš tiesų jis yra eilėraščio pradžioje, kuri nukelta į pabaigą. Gražiai žaidžiama pavadinimu: tuo ne apie tai, tai pasakoma ne tuo. *Netuosaka*, Jono Aisčio žodis, kuriuo jis norėjo pakeisti metaforą. Kajokui, lengvai ir ramiai esančiam ir Aisčio tradicijoje, netuosakos reikia kitam tikslui: *ne tuo* pasakyti *tą*. Cituotame eilėraštyje trys sakymo pakopos. Pirmoji – intonacinė, kartojama miegūsta žemėjanti raudona rudens spalva, sugyventa miegapelės įvaizdžiu. Antroji – stabdanti, ritminio slenksčio: „aš per daug pasakiau...“ Trečioji pakopa atskleidžia sakymo intenciją: „nors sakiau tik: rožė“. Apgaubiantis pasakymas (skirtumas tarp sakymo ir pasakymo) – *ruduo*. Rudens spalva, rudens intonacija – *gilyn*, sutelkta į rožės įspūdį: į spalvą, gęstančią žiemos miegui.

Arba – *mirčiai*. Aukščiausias pasakymo lygmuo priklauso knygos pavadinimui: „mirti reikia rudenį“, vedančiam į ketvirtą eilėraščių iš ciklo „provincijos vaizdeliai: slaptasparnis“. Labiausiai į jo pabaigą: „užtat būtų tauru tykiai išeit / rudeniop, dar tykiau pagalvojus – kaip minkštai šiandien sąmonė gęsta...“ *Taurus, tylus ir minkštas* – ant žydėjimo ir gesimo ribos. Toks dabar yra Kajoko eilėraštis. Mirtis prisikėlimui. Mirtis gyvenimui po mirties. Biblijos tekstai, epigrafai* ir parafrazės**, tad nėra atsitiktinis dalykas. Per du tūkstančius metų Kristus įsitvirtina kaip ontologinės mirties autoritetas. Kristaus mirtis įveikė išdidžiąją filosofinę Sokrato mirtį. Pasaulis nepriėmė išdidžiųjų mirties. Tik nuolankiųjų. Tik

* Epigrafas (gr. *epigraphē* – įrašas, užrašas) – posakis, trumpa kito kūrinio ištrauka, pateikta prieš literatūros kūrinių arba jo dalį kaip įžangą. (Red.)

** Parafrazė (gr. *paraphrasis* – atpasakojimas) – posakio arba didesnio teksto prasmės nusakymas kitais žodžiais. (Red.)

kankinių.

Žvelgiant į Kajoką iš humanistikos, iš jos idėjų perspektyvos, jo mirtis siekiasi Friedricho Nietzsche'ės (Fridricho Nyčės) Dievo mirties*, Roland'o Barthes'o (Rolano Barto) autoriaus mirties. Pasaulis, kuriame gyvename, yra pasaulis, kuriame ir kuriam numirė Dievas ir iš kurio pasitraukė autorius, diktuojantis, primetantis ar kuriuo kitu būdu įtvirtinantis savo valią. Išryškintas knygos pavadinimas ketvirtame viršelyje ir komentaras: „Nuojauta kušta, kad su šia ištara baigiasi vienas mano poetinės kurybos tarpsnis“. Mirtis ištinka (gali ištikti) kūrybą kaip kūrybos stilistiką ir retoriką, išsisemiančią, imančią kartotis. Kajoko poetinė autorystė ypatinga – instrumentiška. Dūdelės, grojančios mirties rankose. Būties bylojimo arba tylėjimo būdo. „Laisvojo mūrininko“... Laisvojo kalbos statybininko: „kadangi ištrėmė mane rudeniop į šią lietuvių kalbą / tebūnie...“ Dykinėtojo:

*Nei tie kurie kaunas kas dieną dėl grobio dėl
asilės savo kalbos dėl vienatvės neomamentuoto
tikėjimo dyko buvimo atseit dėl tėvynės
„Akių nevilioja reptilijos...“*

Atseit, taigi, galbūt – tarpžodiška filosofinio dykinėtojo pozicija užima pakankamai reikšmingas pozicijas. Nepasukamas (nei į priekį, nei atgal) būties ratas. Tik mąstymas apie ratą, laisvę, būtinybę – netikėtai pasisukantis priešinga linkme:

*..... manai
valia duota, kad skęsdamas laikytumeis
tvirtai įsikirtęs į šiaudą, galbūt,
aš manau – kad paleistum
„nostalgija (žuvis)“*

Laikytis gyvenimo ir nesilaikyti gyvenimo. Egzistencinis mąstymas (taip pat eilėraščių rašymas) yra gyvenimo laikymasis. Gyvenimo laikymasis mirties akivaizdoje. Bet ir ruošimasis šiaudą paleisti. Valios paleisti stebėjimas. Mirties sesers vaizdinys, tvirtinantis tamsiojo, giliojo romantizmo tradiciją, jungusią grožį ir mirtį:

*– o sese jei tai išprotėjimas
man gaila tų kurie neišprotės
o jei tai lėtas atsargus mirties artėjimas
man gaila tų kuriems toli iki mirties
„Kada laisvėja seno kūno vėjas...“*

Būti kurioje nors tradicijoje (visada tik dalyje, atšakoje) reiškia ir būtinybę tradiciją reformuoti ar net deformuoti. Kajokas yra buvimą *nuromantinantis romantikas*. Romantikas pagal vertybių vertikalę, pagal mirties–meilės liniją, romantizmo perimtą iš ankstesnių kultūros epochų. Neromantikas pagal retoriką, orientuotą ne į dangų, o į žemę, į pažemę, į vandenį su pūvančiomis valtimis. Į stebuklą, kuris yra toks mažas, kad beveik ir ne stebuklas. Ir kaip tik todėl stebuklas („Pavakarė“).

---

* „Dievas mirė“ (vok. *Gott ist tot*) – plačiai paplitusi vokiečių filosofo Friedricho Nyčės citata. Pirmą kartą šis teiginys pasirodė jo knygoje *Linksmaisis mokslas*. „Dievo mirtis“ dažniausiai suprantama ne kaip fizinė jo mirtis, bet kaip teologijos įtakos moralei susilpnėjimas, arba išnykimas. Tokiu būdu žmonija, esą, praranda moralės pagrindą ir tampa nihilistine, niekas nebetiki objektyvia morale. Taip pat ši frazė naudojama krikščioniškojo ateizmo teologijoje. (Red.)

Gryno balso šiandienos poezijai nepakanka. Aukštas balsas turi būti prikimęs. Spalvos sumaišytos. Žema ir aukšta galintys keistis vietomis – iki nuostabos, akimirką panaikinančios atsainumą: „dangau, kaip įsisiautėjo tylą“ („kapinės“).

Fragmentas ir šioje Kajoko knygoje lieka savičiausias poetinis darinys, iš esmės – žanras. Žanras – atplaiša, gražiai atplyšusi nuo neparašytos, bet esančios visumos, darni ir aktyvi:

... kas nutolo tas tykiausiai rusens atminty
ji giliau nei manai ji anksčiau nei meni
o skaisčiausiai spindės tai kas rodės niekai
raisto kmynas dėlė magdaliētės plaukai...
„fragmentas“

Būdinga Kajokui. Ir praėjusiam, ir esančiam, ir – tikriausiai – būsiančiam. Tai, kas pereina per eilėraščių (ir per poeziją esmine jos apimtimi) kiaurai. Kas perkošia. *Persmelkia*. Būsena *tarpa*: laiko požiūriu (praetites ir ateities veiksmazodžiai) ir struktūros matmeniu – išrėžta, daugtaškiais pažymėti kraštai. Eilėraščių yra ir prieš *tai*, ir po *to*. Eilėraščių baigiasi ten, kur prasideda kitas eilėraščių. Net jei jis niekada nebus parašytas. Eilėraščių išrėžia ir fragmento ribas apibrėžia intencija, intonacija ir garsinė-melodinė slinktis. Fragmento semantinis* ir kartu struktūrinis principas paprastas: kas nutolę, išlieka stipriau; netgi tai, kas atrodė niekai. Atmintis reformuoja patirtį. Patirtis keičia atmintį. Unikali, kajokiška yra įsiurbianti sintaksės energija-valia; įtraukianti, atrodo, be atrankos, lyg ir atsitiktinai („raisto kmynas dėlė magdaliētės plaukai...“), bet kartu būtinai – garsyno linija ir semantiniai taškai, šiuo atveju „magdaliētės plaukai“, vedantys erotinės vaizdinijos ir simbolikos linkui.

Kajoko lyrika yra stipriai erotizuota. Dievas Erotas valdo kūrybinę energiją; jos blyksniai šioje knygoje ne kartą susiję būtent su *plaukais*, itin savitai – su plaukų ugnelėmis („provincijos vaizdeliai: slaptasparnis“, 2, 6). Spalva kaip erotinis impulsas vaizduotei: triptichas „moteris raudonu megztuku“. Degraduota ir išaukštinta. Išaukštinta ir degraduota. Vienkart taip ir ne. Dvigubas judesys. Kaip ir meistriškame psichologiniame etuide „vyras ir moteris stovėjo...“

Kajokas lieka dėmesingas psichikos nervui, persmelkiančiam, atveriančiam, perskiriančiam ir sujungiančiam. Wisławos Szymborskos (Vislavos Šimborskos) eilėraščių būdas – savaip jam artimas. Bet tik artimas. Kajokas psichologinę situaciją apgeni, apkapoja šakas, sunaikina siužeto galimybę, palieka tik branduolį. Pasakomą, bet ne apsakomą. Todėl: „stabelėjimas: Emausas“. Nėra kelio, tik stabelėjimas. Ciklo pavadinimas „neviltiškoji“ su epigrafu iš Evangelijos pagal Matą: „Eli, Eli, lema sabachtani?!“ („Mano Dieve, mano Dieve, kodėl mane apleidai?!“). Nevilties kūrinys, stiprios energijos (kaip Vinco Mykolaičio-Putino „Pesimizmo himnai“ kadaise), susišaukiantis su Valdo Kukulo „Aštuonių gėlių vakarų“ bibline problematika. Lyg ir pasitraukta nuo „Meditacijose“ pasirodžiusių problemišku poeminių struktūrų, rašytų kontrapunkto* principu. Grįžtama į vieną temą, studijškai tiriamą. *Garsas, vėjas, amžinybė, spalva, kovai, nepažįstamoji* – studija. Išplėtota garsų sąskambiais (garsas), suspausta į dvielių (vėjas), iškelta iki nuostabos – gryniausio poetinio judesio, iki įspūdžio:

*sutresęs lango rėmas, apygeltis kinrožių
krūmas, klystkelis, toks naganas
peizažas, dar: raudonų čerpių stogas*

* Semantinis – reikšminis. (Red.)

* Kontrapunktas (it. *contrappunto* < lot. (*punctus*)*contra punctum* – taškas prieš tašką) – kelių kartu skambančių daugiabalsio muz. kūrinio melodinių linijų derinys; melodinių daugiabalsės muzikos linijų jungimo mokslas; polifonijos teorija. (Red.)

ir visa tai – mėlyna mėlyna!..

„studija: spalva“

Spalvos studija, kuri yra ir žvilgsnio studija, skirtingi žvilgsnio rakursai-intencijos; žiūrėjimas iš vidaus – pro langą, bet įimant ir langą, jo senumą, subręsimą, kito krašto augalo (kinrožės) fiksavimas, klystkelis (kelias, bet ir filosofija: Martino Heideggerio „Holzwege“), rudeniškas peizažas. Neryškios, nykstančios spalvos žvilgsniui kylant aukštyn ryškėja (raudonas čerpių stogas). Tarpas, pertrūkis stebimoje tikrovėje ir stebinčioje sąmonėje, pažymėtas ir grafiškai – paskutinės eilutės atotrauka. Pertrūkis, leidžiantis išnirti kitai tikrovei – nesančiai ir jau esančiai: „ir visa tai – mėlyna mėlyna!..“ Išlaikoma žvilgsnio aukštyn perspektyva, bet tarsi paslepiama. Kai kurios studijos ir lieka tik studijiniai teksto darbai, nelaukia ir nesulaukia stebuklo, pasiremia tik žaidybine pozicija. Bet visur pakankamai įdomi pastanga išgauti prasmę iš žodžių, veikiančių *kūniškai* ir *gramatiškai*. „šerkšno kilmininkas“ – ir skyriaus pavadinimas – pasirodo nepažįstamosios situacijoje: pasakoma žodžio gramatinė forma, kuri ir pati yra reiškiantis žodis. Poezija negali nustoti buvus gramatika: poezija *gramatizuoja* vis aukštesnius prasmės lygmenis. Poezijos vykdomos kalbos gramatizacijos norminės gramatikos neapima ir nesistengia apimti. Poetinė gramatika norminę ir norminančią gramatiką trikdo. Gramatikų trikdymas priklauso poezijai: kalbos suverenumas labiausiai reiškiasi poezija.

Skyriaus pavadinimas „snieglaša, ten“ – sakiny su būtinuoju skyrybos ženklu – kableliu. (Skyryba, įgyjanti papildomą motyvaciją, skyrybos atsisakant, pasikliaujant rašte nežymima, bet neišnykstančia garsinės sklaidos intonacija, jos ribomis ir slenksčiais). Sudėtinga prasminė-vaizdinė konfigūracija, maksimaliai suglausta į du žodžius, sudarančius sakinį. Netgi sakinį-tekstą, didesnio teksto kadenciją*:

gi dabartės laukiu rudens

kuris atneša vėtrą ir ligą

niūrį, pabaigą, sniegšalą, ten

„klasikinė kompozicija“

„Klasikinė kompozicija“ reiškia klasikinę (ir klasikinės gramatikos, ir retorikos) perspektyvą: seniau ir dabar, kadaise ir dabartės. Laiko, gramatika, tvarkanti mūsų būti, sugramatinanti ją. Kristijonas Donelaitis pirmasis metų laikų gramatiką pritaikė poezijai. Klasikinė metų laikų kompozicija. Europocentrinė, Vakarų kultūros kompozicija ir kompozicinė gramatika – amžinasis veiksmožodis, pirmiausia kaitomas laikais. Kajoko knygoje „mirti reikia rudenį“ (veiksmo reikiamybė amžina, belaikė) veikia ir kitas laikas; sakytume, kad tai nekaitomas ir nekintantis laikas, susijęs su Rytų kultūra. To laiko tapačiausia poetinė raiška – įžanginiame knygos eilėraštyje „vėjuotą pavakarę prie židinio skaitant Basio“:

kai vėtra stumdavo langų stiklus

o volungės įtraukusios kaklus

ilgai žiūrėdavo languosna

aš neįstengdavau jų nei gailėt nei guosti

jos man atrodydavo jau seniai pranokę

pasaulį lygiai kaip ugnelė – tapati

poezijai – per amžius vis tokia pati

---

* Kadencija – čia: žodžio, frazės arba eilutės pabaiga. (Red.)

ir kas akimirksnį kitokia

Toks paprastumas – beveik erezija, jei prisiminsime Borisą Pasternaką. Eilėraščio struktūros principas: riba, kurią žymi langai. Už langų vėtra, kaklus įtraukusios volungės. Viduje – ugnis, ugnelė. „Aš“ – tarpininkas, mediumas, jungėjas. Vėtra keičianti ir besikeičianti – kaip laikas. Ugnis keitimąsi verčia amžinybe: keitimasis tėra tapatybės išlaikymo būdas. Iš čia ramybės meditacija arba meditacijos ramybė, atsirandanti susikertančių gamtos (volungių) ir prie židinio poeziją skaitančio žmogaus žvilgsnių perspektyvoje. Skaitydamas poeziją žmogus skaito laiką, pasaulį, vėtrą, ugnį, atpažindamas kaitos ir pastovumo dvipusį dėsnį. Pabaigoje „metų laikai“ atveria penktąjį metų laiką – mirtį.

Rašymas neišvengiamai prieina perrašymo slenkstį. Savęs paties, kitų. Kajokas rašydamas kai ką nuolat persirašo – pirmiausia tai, kas labiausiai yra jo, – paprasto reiškinio segmentas (fragmentas) su vos žymia nepaprastumo inkrustacija („pavakarė“, „pakeliui į Betaniją“). Tarsi savaime persirašo intonacija, pats kalbėjimo modusas, kurį sąmoningai menkai tegalima paveikti. Pastebimi ir kai kurie (žaidybiniai, bet ir rimti) bendrųjų tekstų (senų dainų, bibliinių situacijų) perrašymo variantai („apokalipsė“, „Velykos“).

Pagaliau – juk nuolat yra perrašoma atmintis: atsimername tai, ką manome atsimeranę. Gražiai sugrotas ciklas „trys atminties kompozicijos“. Ir visai kito kodo – savaip priešingo – paskutinis knygos eilėraštis „Velykos“: vaikų palaidotas vabaliukas su kryžiuoku, su įrašu sąsiuvinio lapo skiautėje. Gražiai mirtis be prisikėlimo. Mirtis, prasidėjusi vaikų žaidime. Žaidimas, kuriuo prasideda tai, kas nėra numanoma.

Keitimasis išlaikant tapatybę. Tapatybę išlaikant kaita. Poezija kaip ugnis – „per amžius vis tokia pati ir kas akimirksnį kitokia“. Ir toks gali būti atsakymas į Kajoko klausimą „Kas toliau?“ Arba: „tiesiog ramiai su meile užrašyti“ suvokiant, kad ramybėje, meilėje ir galėjime užrašyti ir slypi poezija. Tiesiog yra.

***

Kajoko kūryba gražina prie moralybės. Tikra kūryba iš pačios savo esmės yra moralus veiksmas. Žingsnis-judesys: iš savęs į kitą, iš kito į save. Šviesėjanti, darnėjanti būtis – tai yra viskas, ką gali pasiekti žmogus. Vydūniškoji programa, vykdoma ir liečiantis prie Rytų kultūrų patirties, atsargaus savęs tobulinimo. Biblijos situacijos paliko ne tik atsakymus, bet ir klausimus. Kaip gyventi antrajam broliui po sūnaus palaidūno sugrįžimo, po džiaugsmo, kurį patiria tėvas? Kaip išsaugoti tikėjimą, kad ramus, paprastas, gal net pilkas gyvenimas yra didžios prasmės, jei šviesėja iš to, ką turi? Eilėraštis „antrasis brolis“ – pabaiga:

*o tas, rupūžė, pargrįžo
išsibaladojęs, susmuko prieš senį
ant kelių, anavo, spokso dabar
iš padilbų pro langą: vieškelis*

– o vieškeliu tuo gulbė plauko

Pokalbyje su savim, neramume, kurį sukelia staiga jį tarsi aplenkęs sugrįžėlis brolis, vieškelis pasirodo kaip staiga išnyranti (ir susijungianti) linija – neįmanomas grožis, kuris gelbsti mūsų suvargusias sielas: „o vieškeliu tuo gulbė plauko“.

Naujausioje Kajoko lyrikoje, jau nuo *Dykinėjimų* linkstančioje į dienoraščio laisvę (ir kartu pačią didžiausią nelaisvę), randasi naujų dalykų. Bent iš dalies keičiasi poetinio judesio kryptis: filosofiškai

(pagal Arvydą Šliogerį) tą kryptį galima pavadinti *retranscendencija**. Paprastai tariant, Kajoko lyrikoje prasideda *grįžimas*: su tuo, kas turima, sužinota, sumąstyta, grįžtama į pirmines, *dabar* (amžinas poezijos *dabar*) patiriamas situacijas. Patirties raštas, paprastas ir nepaprastas, pilkas ir pamargintas ryškesnėmis spalvomis, grįžtančio judesiu perrašomas. kažkas (būtis, kalba, dalia, Dievas) diktuoja galinčiam tai užrašyti.

Paprastai, ramiai, bet iš būtinybės, kuri ir yra meilė.

2000

Viktorija Daujotytė, *Esė apie poeziją ir esimą*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2001, p. 105–128.

---

* Retranscendencija < transcendencija (lot. *transcendens* – peržengiantis) – filosofijoje buvimas, egzistavimas už, anapus ko nors, pvz., daikto buvimas už proto, pažinimo ribų arba absoliučios būties, už materialios tikrovės ribų. Priešdėlis *re-* (lot.) – reiškia veiksmo atnaujinimą arba pasikartojimą; priešingą veiksmą arba pasipriešinimą. (Red.)